

FØRSTE DEL

DET SVÆKKEDE
ENEVÆLDE

1

Jagtens glæder og sorger

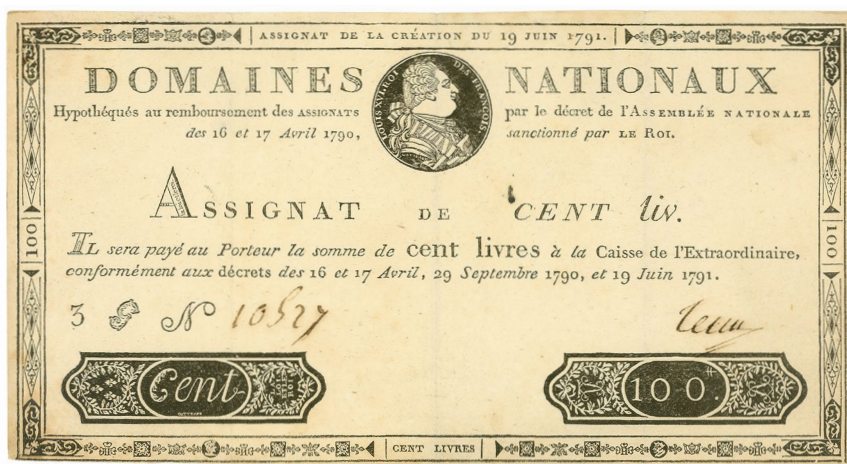
Louis XVI

Hvis Louis XVI (1754-1793) ikke var blevet guillotineret offentligt, er det tvivlsomt, om han havde været andet end en fodnote i historiebøgerne. Som regent var han ubeslutsom, og i årene før revolutionen var han mere interesseret i jagt end i at styre Frankrig ud af de massive økonomiske og organisatoriske vanskeligheder, landet befandt sig i. Louis XVI's betydning for Den Franske Revolution har dermed ikke kun at gøre med de valg, han traf, men nok så meget med de valg, han undlod at træffe i tide. Mest skæbnesvangert blev hans mislykkede forsøg på at flygte ud af Frankrig i ly af natten.

På *Den Gylde Arm*, den lokale kro i landsbyen Varennes nær den fransk-østrigske grænse, sidder gæster spredt ved bordene og drikker og snakker. Udenfor er det mørkt. Der er ingen gadebelysning, og klokken er elleve om aftenen den 21. juni 1791. Kroens gæster består af nogle tysktalende kavalerister, et par rejsende og fire lokale venner, som alle er medlemmer af den frivillige nationalgardes lokale korps – en slags hjemmeværn, der håndhæver Nationalforsamlingens revolutionære beslutninger.¹ Ind ad døren træder to fremmede. Den højeste og mest myndige af de to, Jean-Baptiste Drouet, præsenterer sig som stationsbestyrer i Sainte-Menehould, en mindre by 25 kilometer derfra, og efter at have forvisset sig om, at de fire venner er gode patrioter, fortæller han noget både skræmmende og bemærkelsesværdigt: Kongen er ved at flygte ud af landet, sandsynligvis i et forsøg på at alliere sig med kontrarevolutionære østrigere, og netop nu befinder han sig sammen med sin familie og dronningens personlige frisør i en imponerende hestevogn lige her i Varennes, blot et par hundrede meter fra *Den Gylde Arm*. Af hensyn til både nationen og revolutionen skal han stoppes øjeblikkeligt.

Nogle timer tidligere havde Drouet genkendt kongen i Saint-Menehould. Drouet havde aldrig set Louis XVI før, men han bemærkede en slående lighed mellem det royale portræt på de pengesedler, der under stor bevågenhed netop var bragt i cirkulation, og den rige rejsende, hvis følge han havde betjent. Da den formodede konge var draget videre, rådspurgte Drouet sig i byen, og der udbrød hurtigt kaotiske scener. På den ene side samlede en række tysktalende kavalerister sig med ét; kavalerister, som allerede ved deres tilstedeværelse havde vakt forundring i byen, mens de uanet havde haft til opgave at beskytte kongen på hans flugt ud af landet. På den anden side organiserede landsbyens lokale afdeling af Nationalgarden sig hurtigt med trommer og muskedonnere og spærrede vejen for de professionelle soldater. Mens kavaleristernes kaptajn forsøgte at berolige de lokale gardister, gik en af hans mænd i panik, affyrede en pistol og flygtede i et rasende tempo, mens han blev beskudt af de lokale. Primært af hensyn til deres sikkerhed blev kaptajnen og de tilbageværende kavalerister fængslet, og et landsbyråd samledes hurtigt. Drouet blev hidkaldt, og på grund af sin viden om sagen og sit ry for at være blandt byens dygtigste ryttere blev han sendt efter Louis XVI. Selvom monarken og hans følge havde et forspring på godt halvanden time, indhentede Drouet og hans mere lavstammede ven Guillaume kongen ved ellevetiden om aftenen i Varennes.

Tilbage på *Den Gyldne Arm* blev der handlet hurtigt. De fire venner hentede det 36-årige byrådsmedlem Jean-Baptiste Sauce, der var stedfortrædende byleder eller *procureur*, mens borgmesteren var i Paris. Sauce var grosserer og lysmager og indvilgede i at inspicere de rejsendes papirer. Af papirerne fremgik det, at den russiske baronesse, Madame de Korff, havde tilladelse til at drage til Frankfurt med hele sit følge. Noget usædvanligt var papirerne underskrevet af kongen selv, men ellers så de ud til at være i orden, og havde det ikke været for Drouets højlydte protester, var kongen, hans følge og de falske papirer sikkert blevet sendt videre på deres færd. I stedet førte Sauce nu de fornemme rejsende tilbage til den beskedne toværelseslejlighed, han havde indrettet oven på sin købmandsforretning. Han hidkaldte en lokal dommer, Jacques Destez, som ved en tidligere lejlighed havde set kongen, og i det øjeblik Destez trådte ind i lejligheden, kastede han sig uvilkårligt på knæ og udbrød: ”Åh! Deres højhed”.² Beroliget af Destez’ royale ærefrygt opgav Louis sit inkognito og forklarede, at han i sandhed var landets konge, og at han var kommet til Varennes for bosætte sig i det sande, rurale Frankrig, fjernt fra alle de

Louis XVI på 100-livressedlen udstedt den 19. juni 1791.

truende urostiftere i Paris. Kontrasten mellem grossererens gemakker og den royale familie, som udover kongen og Marie-Antoinette talte både anstandsdamer, prinsessen på 11 år og kronprinsen på 5 år, kunne ikke være større. Sauce var forståeligt nok overvældet, og på trods af sit patriotiske sindelag lovede han kongen, at han og andre gardister fra byen allerede ved daggry ville hjælpe kongefamilien videre. Det løfte skulle han imidlertid fravige senere samme nat.

Kort efter midnat dukkede to af flugtens organisatorer, François de Goguelat og hertugen af Choiseul, op i Varennes sammen med 40 tysktalende kavalerister. Bevæbnede, uniformerede og til hest fremstod kavaleristerne anderledes organiserede og truende end de lokale gardister, der med deres trommer, flag og forhåndenværende høtyve og muskedonnere var blevet hidkaldt fra nabolandsbyerne. Mens Goguelat tiltvang sig adgang til kongen, fik gardisterne imidlertid stillet deres i alt fire kanoner i position, hvorved kavaleristerne militært set var udmanøvrerede. Da Goguelat trådte ud fra sit møde med kongen og så den anspændte situation, forsøgte han at sprede gardisternes opstilling ved at kommandere dem væk med sin mest aristokratisk-myndige røst. Det skulle han ikke have gjort, for i det øjeblik affyrede en af de befippede lokale gardister sin pistol og sårede Goguelat. Den oplevelse var så voldsom for gardisten, at han grædende og undskyldende hjalp med at bære Goguelat hen på *Den Gylde Arm*, imens kavaleristerne overgav sig til gardisterne, lagde våbnene og tog imod de lokales kram og tilbud om gratis alkohol. Senere på

natten dukkede endnu 65 kavalerister op sammen med kaptajn Deslon, men på det tidspunkt var gardisterne forberedte, og det kom ikke til flere sammenstød.

I Sauces toværelseslejlighed over købmandsbutikken ventede kongefamilien stadig, og da Sauce sammen med et par andre lokale dukkede op sidst på natten for at forklare kongen, at de havde ombestemt sig og alligevel ikke ville ledsage monarken på hans videre færd, var Louis XVI først ude af stand til at forstå beskeden. Den lokale grosserers ord lod sig ikke registrere, og i stedet beordrede både kongen og dronningen hestene ført frem. Først ud på morgenen, og først efter et hastebud fra Paris var nået til Varennes med ordre fra Nationalforsamlingen om, at kongen skulle standses og sendes tilbage til hovedstaden, gik det op for kongen, at spillet var ude. ”Jeg er blot en fange og har ingen ordrer at give”, sagde han, da kaptajn Deslon henvendte sig til ham. Dernæst udbrød han lakonisk: ”Der er ikke længere en konge i Frankrig”.³ Et par timer senere, klokken halv syv om morgenen den 22. juni, startede det lange, ydmygende ridt tilbage mod Paris. Turen foregik i bagende hede og skulle komme til at vare fire dage. Langs vejene ledsagede tusinder og atter tusinder af franskmænd den royale familie på kortere eller længere stræk, før monarken og hans følge endelig kunne trænge igennem folkemængden i Paris og træde udmattede, men uskadte ind i deres bolig i Tuilerierne.

Varennes blev i mere end én forstand enden på kongens færd. Efter flugtforsøget stod det klart for franskmændene, at kongen havde sværget falsk, da han havde lovet at respektere Nationalforsamlingen og den kommende forfatning. Nogle få yderligtgående royalister fastholdt, at kongen ikke havde gjort noget galt, men for mange blev flugten til Varennes det vendepunkt, der gjorde, at de ikke længere kunne se ham som en del af løsningen i det nye Frankrig. På trods af sine begrænsede talenter havde Louis XVI været relativt vellidt selv efter 1789, men på et helt grundlæggende niveau havde han misforstået beskeden fra franskmændene. Det var ikke kun blandt radikale pamfletskrivere og urostifere i Paris, at ønsket om et friere og mere lige Frankrig herskede. Det ønske – eller det krav – nød stor folkelig opbakning, og det havde endda slået rod i en grad, så en helt almindelig grosserer i det nordøstlige Frankrig havde fundet modet til i en sen nattetime at modsætte sig kongen og hans autoritet. I løbet af de foregående år var der sket et epokegørende skred i folkets syn på landet, på regeringsformen og på sig selv. Det skred er revolutionens skred, og i det følgende skal jeg nærme mig det ved at beskrive overgangen fra ene-

vælde til folkestyre, som det så ud fra Louis XVI's perspektiv. Det er historien om et ufrivilligt ægteskab, om en mand, der hellere ville gå på jagt end regere, og om en monark, der var så overbevist om sin guddommelige ret til at herske, at han ikke opdagede, at han var kommet helt og aldeles ud af trit med sit folk.

Glæden ved jagt og syndflodens komme: Louis XVI før revolutionen

Mens han var barn, hed Louis XVI Louis-Auguste, og egentlig skulle han aldrig have været konge. Det var Louis-Augustes far, der var tronarving efter Louis XV, men han døde pludseligt af tuberkulose allerede i 1765, og på det tidspunkt var også Louis-Augustes storebror, den smukke og begavede yndling Louis, død i en alder af ni år. Det efterlod den generte, men sunde dreng Louis-Auguste som den næste i arverækken, og i 1774 besteg han den franske trone som nittenårig.

Som barn holdt den kommende konge af at lege med låse og viste derudover stor interesse for blandt andet latin, historie og geografi, men han manglede i udpræget grad *salonfähigkeit*. Han var tilbageholdende og akavet i sociale sammenhænge, og da han også havde svært ved at træffe beslutninger, var han i udgangspunktet dårligt rustet til at varetage kongens politiske, diplomatiske og repræsentative opgaver. Allerede som femtenårig blev han gift med den et år yngre Marie-Antoinette, der var datter af den magtfulde kejserinde Maria Theresia, som regerede over Østrig, Ungarn, Kroatien samt dele af det, der skulle blive Italien og Tyskland. Ægteskabet skyldtes ikke kærlighed – parret havde mødt hinanden bare to dage før giftemålet – men derimod de strategiske fordele, der var i en forbindelse mellem de to europæiske stormagter, Frankrig og Østrig. I modsætning til sin farfar, Louis XV, som fik ti børn med sin kone og et ukendt antal med forskellige elskerinder, var det svært for det unge par at videreføre slægten, fordi en "genital misvækst gjorde det smertefuldt [...] for Louis at fuldbyrde ægteskabet".⁴ Rygterne vil, at en operation udførte den genitale misvækst, hvorefter ægteskabet blev fuldbyrdet.

Da han var enevældig monark lå regeringsansvaret på Louis XVI's skuldre, og det var en monumental opgave, han arvede fra sin farfar. Ved sin død i 1774 havde Louis XV regeret i 59 år, men på trods af sit tilnavn "le Bien-Aimé" ("den højtelskede") var det ud fra et både økonomisk og administrativt perspektiv et Frankrig i dårlig forfatning, han gav fra sig.